

Elhunyt Fiola Pál

Kedves Pali! Ülök az íróasztalomnál, döbbenet nézek magam elé. Telefonálni kellene a kora reggeli órán, szólni az ismerősöknek halálhíredről, de nem tudom fölemelni a kagylót. Hunyorgok, az asztali lámpa szivárvány fényében tisztán látom a nyár eleji meleg keddi napot, Péter-Pál napját, amikor összejöttünk, régi jó szokás szerint, téged köszönteni. Látom, amint mosolyogva tűröd, mint hullámsík el előtted a kolléganők „puszi-sorfala”. Látom, ahogy körülüljük az asztalt, majszoljuk a feleséged által készített süteménykavalkád finom kockáit és az édesanyád sültötte legendásan jóízű pogácsát. Iszunk rá és tervezgetjük a nyarat. Béke és nyugalom... Nevetgélés, halk beszélgetés. Láthatóan örülsz, hogy jól érezzük magunkat. Talán még túlórázunk is, hisz annyira jó együtt lenni, a légkör tele van a nyár ígéretével. Aztán felrebbenünk, ki-ki elvonul a közalkalmazotti törvény jóvoltából meghosszabbodott szabadságára.

Ma már tudjuk, akkor találkoztunk utoljára, ma már tudjuk, akkor búcsúztunk.

Aztán elmúlt a nyár és rossz hírrel jöttél: be kell menned a kórházba. Rutin-műtét – gondoltuk. Elhitetted velünk, pedig te tudtad, hogy nagyobb a baj. Nem akartál megijeszteni bennünket. Jó könyvtárhoz híven felballagattál a tájékoztató szolgálathoz és elővetted a kézikönyvek sorából *Magyar Imre–Petrányi Gyula: A belgyógyászat alapvonalai* című könyvét és elolvastad a rád vonatkozó végzetes szentenciát.

A könyv ott van még az íróasztalodon, és a megfelelő helyen a könyvjelző. Talán utolsó üzenetként szántad vagy csak elfelejtetted kivenni? Ki tudja meg már? Talán ha előbb találjuk meg a könyvet, nem érint bennünket oly döbbenetesen a hír. Habár nem kényeztettem el a kollégákat a betegségedről szóló információkkal, amit hetenként vittem tőled.

Beszélgetéseink a betegágyadnál mennyire mások voltak, mint itt a könyvtárban! Zárkóztunk ismert mindenki, de kitüntetéssel barátságoddal. Így sok mindent megtudhattam rólad. Talán ugyanilyen filmszerűen peregték emléképeidben az események ama úton, melyet egyesek „alagútélmény”-nek, mások a mennyországba vezető útnak neveznek, hitük és vérmérsékletük szerint.

Meséltél gyermekkori élményeidről, mely meghatározta pályaválasztásodat. Az átvonuló orosz katonákról, nagyapád csikóiról, ahogy a kezedből ettek, és hogy nagyon szeretted őket, ezért akartál állatorvos lenni. Aztán arról, hogy az

azóta várossá lett falutok gimnáziumában jeles tanári kar verbuválódott össze, az 50-es években kiüzetvén a fővárosból. Jobbadán humán beállítottságú, kitűnő tanáraid hatására választottad a történelem-könyvtár szakot az egyetemen.

Meséltél a kollégiumról, Ágh Pistáról, Zsidairól, Juhász Jenőről, Tóth Gyuláról, akik diáktársaid voltak, aztán láttad meghalni I. Tóth Zoltánt. Mert hát te is ott voltál '56-ban a Kossuth téren. Meséltél édesanyád aggdóságáról, majd később arról, hogy '59-ben ideköltöztél Kaposvárra.

Aztán, mint kollégának, elmondtad élményeidet vidéki útjaidról. Szervezted a kiskönyvtárak életét, még módszertani levelet is állítottál össze nagy lelkesen arról, hogyan kell egy kiskönyvtárat megnyitni!

Aztán a boldog családi élet következett, diákat vetítettél feleségeddel tett külföldi útjaidról. Vidám élménybeszámolók voltak ezek.

MF Magyar Posta

Apámtól hallottam, milyen jó hangulatú könyvtáros tanfolyamot szerveztél Balatonszemesen. 1964-ben az új könyvtár megnyitásakor neveztek ki a megyei könyvtár olvasószolgálatának vezetőjévé. Hozzáálltál egy korszerű olvasószolgálat megszervezéséhez. Könyvtáros hivatásodat országosan is elismert szinten művelted. Jeles bibliográfus és biográfus voltál. Összeállítottad a Rippl-Rónai és Vaszary bibliográfiákat, megszerkesztetted Kaposvár helytörténeti bibliográfiáját. Szerkesztetted a *Pedagógusok Könyvespolca* című kiadvány kötetét.

1976-ban lettél a megyei könyvtár igazgatóhelyettese. A belső ügyek intézőjeként fő munkaterületed az állománygyarapítás összehangolása volt. Megszervezted az antikvár vásárokat a megyei könyvtárban, melynek hozadékaként jelentős kézikönyvekkel gyarapodott könyvtárunk állománya. Kitűnő szakmai felkészültségednek és arányérzékednek köszönhető, hogy a Megyei és Városi Könyvtár gyűjteménye olyan szintű, hogy könyvtárközi kölcsönzés céljából sokan keresik fel intézményünket, még a megyehatáron túlról is.

Csendes, halk szavú, néha indokolatlanul visszahúzódo jellemed a társadalmi aktivitástól sem volt mentes. Történelem szakos lévén jól láttad a körülötted zajló eseményeket és változásokat. Különböző társadalmi megbízatásaidat is egy közösség, egy szakma szolgálatába állítottad. Távol állt tőled az egyéni érvényesülés minden gondolata. *Szita Ferenc* nyugdíjba vonulása után megbízottként vezetted az intézményt. Aztán úgy egyeztünk, hogy segítesz majd nekem ebben a nehéz munkában. Tudom, nem rajtad múltott, hogy nem így történt. Szeretnélek szelíden szidni, amiért elhagytál bennünket, hisz' mindannyian érezzük hiányodat.

Hiányzol a vezetői értekezleteken, hiányzol az ebéd utáni kávézások csendes résztvevőjeként, hiányzik, hogy nem mehetünk hozzád kérdéseinkkel. Hiányzik hatalmas szakmai tudásod, melyet mindig naprakészen tartottál. És olyan könyvtárosként hiányzol, aki közülünk még vette a fáradságot, s nem sajnálta az időt, hogy értékes szépirodalmat olvasson.

Azért is fájdalmas elvesztésed, mert tudjuk, hogy szerettél köztünk lenni. Hisz' reggel korán jöttél, s az autótól a könyvtárig a legrövidebb szakaszt választottad. S ezt az utat el is nevezted – kicsit pajkosan, a hátad mögött – „Pali-ösvény”-nek. Már tudjuk, nem jössz többé a rólad elnevezett ösvényen, már más égi utakon jársz. Szinte látom, hogy az üveghegyen túl kicsit türelmetlenül integetsz: „Hagyd Robikám! Van fontosabb dolog is már számomra, mint az élet”. És én mondanám: „Palikám! Várj, hisz' még nincs kész a leltár, a kitüntetésed, meg minden!” – „Szót sem érdemel! Nem látod, hogy fáznak a kollégák? Hideg van”. Igaz is, csak most veszem észre, hogy Pál napja van,

de azóta a nyári nap óta mennyire megváltozott a világ! Ülök az íróasztalomnál, behunom a szemem és próbálom elképzelni milyen érzés az, amikor az embernek mindene fáj. A fején minden szál haja, egyenként; kezén a körmök, testén a bőr. Nem tudom elképzelni, de láttalak ilyen fájdalmak között. Egyetlen jajszó nélkül, fátalos, segítségért esdeklő tekintettel. Én átkaroltalak egy párnaigazítás ürügyén... nagyon-nagyon nehéz voltál. Elköszöntünk. Lassan-lassan kihúztam kezemet kezedből. Fájdalomtól terhesen milyen lassú az idő...

Pár óra múlva, az iszonyú megpróbáltatásoktól megtisztulva, kínjaidtól megszabadulva, mondhatnám úgy is, az alagút végén, már csak mosolyogtál a szerető hitves simogató búcsúszavaira.

Tényleg be kellene fejeznem már. Csak nem találok méltó szavakat. Jössz a világmindenség kódén át, és szólítalak majd máskor is, ha szükségem lesz rád, hisz' egyéb írásaimat is te szoktad átnézni. Jól jön majd a segítség. Jössz a nagy kódön át, s mint egy jó tájékoztató könyvtáros felütöd a *Szent Lajos Király*

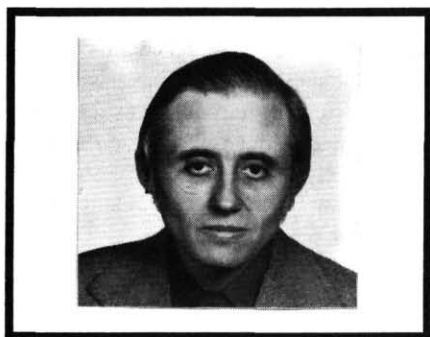
hídja című könyvet és mutatod: ezt a részletet olvasd fel. Ez való most ide: „De nemsokára mi is meghalunk, minket is csak egy kis ideig szeretnek még, aztán elfelejtenek. De a szeretetnek ez teljesen elegendő. A szeretet minden megnyilvánulása visszahull a szeretetre, amelyből fakad. Annak, aki szeret, nincsen szüksége arra, hogy em-

lékezzenek rá. Van az elevenek országa meg a holtak országa, s a híd a szeretet; csak az marad meg, az az élet egyetlen értelme”.

(Elhangzott *Fiola Pál* könyvtárigazgató-helyettes temetésén, 1994. január 25-én.)

Varga Róbert

Rybicska Raymond (1931–1994)

Ismét búcsúznunk kell. Eltávozott körünkől egy kolléga, a könyvtárügy állhatatos, kitarító munkása. Mondhatják, hogy „...Nem volt nagy és kiváló” – s mi válaszoljuk: „csak szív, a szívünkhöz közel álló”.

Ray – így szólítottuk, s így beszéltünk róla egymás között – példa volt számunkra. Olyan példa, amit nem mindig, s nem mindenben követtünk. Ha egy értekezleten találkoztunk vele, számíthatunk rá, hogy hozzászól. S mondja azt, amit az irányítók elvárnak, – s azt is, amivel célja volt, amivel valamit el akart érni a könyvtárügynek. S ahogy beszélt, úgy is cselekedett.

1957-től 1989-es nyugdíjazásáig dolgozott a Textiles Szakszervezet Köz-

ponti Könyvtárában. (Előtte a Népművelési Minisztériumban, majd a *Dobos Piroska* vezette szentendrei könyvtáros iskolán dolgozott, konferenciavezetőként. Ezután egy textiles művelődési ház igazgatója, majd a szakszervezet kulturális osztályának munkatársa lett.)

Szorgalmasan, kitarítóan dolgozott a könyvtárban, s hogy könyvtára számára „jó pontot” szerezzen feletteseinél, az üzemi szakszervezeti munkában is, jóval meghaladva munkakörét. Előbb *Gerő Zsoltné*, majd *Dénes Istvánné* irányításával, de önállóan dolgozott. Majd könyvtárvezető lett – s dolgozott tovább. (A szétszórtság és az erejét megfeszítő munkamennyiség okozta idegfeszültség megviselte. Amióta ismerem, beteges volt, gyógyszert szedett – viszont közel ötven évi munkája során mindössze fél évig volt betegállományban.)

Életműve a Textiles Központi Könyvtár, mely a tervezéstől az építésen keresztül a „beüzemelésig” kitarító munkájának, kapcsolatépítési és -ápolási képességének az eredménye. (Többen álmodtunk, terveztünk könyvtárépítést, s lett belőle legfeljebb átépítés, vagy biztosítótársaság...)

Közben Ray „mellékesen” a Könyvtárellátó Könyvminősítő Bizottságának is tagja volt, a KMK-ban alapállományjegyzék és állományfejlesztési irányelvek kidolgozásában vett részt, s a napi munkában is helytállt.

„Okuljatok mindannyian e példán. / Ilyen az ember. Egyedüli példány. / Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer. / Hol volt, hol nem volt a világon,

egyszer.” (*Kosztolányi Dezső: Halotti beszéd*)

A kitarító munkálkodásra, s a kapcsolatépítésre ma nagyobb szükség van, mint valaha volt. Most, hogy elment kollégánk, csupán a példa követése maradt számunkra.

Te pedig, kedves barátunk, Ray, nyugodj békében!

Arnóth Károly

Kovács Mátéra emlékezünk

Dr. Kovács Máté 1956-tól 1972-ben bekövetkezett haláláig vezette az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi tanszékét. E több mint másfél évtizedes időszak alatt népes gárda készült irányításával a könyvtáros hivatás gyakorlására. Közülük mintegy ötvenen jöttek el február végén a Széchenyi Könyvtárba, hogy szeretett professzorukra emlékezzenek. Jó volt rég nem látott kollégákkal, ifjúságunk tanúival ismét találkozni, s jó volt a szép időszakra emlékezni – s arra, akinek országnrésze volt abban, hogy otthon érezhessük magunkat a Tanszéken.

A házigazda *Poprády Géza*, az OSZK mb. főigazgatója, maga is Kovács Máté-tanítvány volt. Üdvözlő szavai után arról szólt, hogy a tanítványok többsége a könyvtáros hivatást gyakorolja, s kit milyen helyre vezérelt a sorsa, ott megállta a helyét. (Neki köszönhető a rendezvény másik felének sikere is, amikor kávé és kristályvíz „vedelése” közben éreztük jól magunkat, s élesztgettük tovább az emlékeket.)

A házigazda üdvözlése után – szerencsénkre – a volt munka- és tanártárs, a jelenlegi utód, *Fülöp Géza* tanszékvezető emelkedett szólásra. S mint az előd halálának tízéves évfordulóján, most is emberi melegséggel idézte professzorunk emlékét. (Az említett 1982-es évfordulót a szakma tudományos ülésszakokkal, könyvtárelnevezéssel és a szakmai sajtóban megjelent publikációkkal, valamint emlékkönyvvel is megünnepelte. A húszéves évfordulóról mindannyian megfélekedtünk, részben ezt szerettük volna pótolni találkozóinkkal.) Sorait azok is olvashatják a továbbiakban, akik a találkozóról nem értesültek, vagy nem tudtak azon részt venni.

Örömünkre, a hálás tanítványok között üdvözölhettük *Wisinger Istvánt* is, a televízió népszerű riporterét. Elmondta, hogy ő 1962-ben került az egyetemre, s jó időben, mert „amikor megismerkedünk ezzel a tudománnyal – s most eretnek dolgot mondok –, amely nem minden ízében tudomány, részben mesterség... Szóval ekkorra már kiderült, hogy mi ebből a filológia, a tudomány, amelyet meg kell tanulnunk, hogy arra a gyakorlat ráépíthető legyen, amellyel a könyvtáros megállhatja helyét a könyvtárban. A professzor már az első órán tudomásunkra hozta, hogy tudja, vannak közöttünk »beférkőzötték«, akiknek eszük ágában sincs könyvtárosnak lenni, csak így juthattak be az egyetemre. (Én azonnal tudtam, hogy rólam van szó, ő talán még nem. Mindenesetre megrémültem, hogy ennyire belém lát...)”.

Kovács Máté és tanítványai

A tévé munkatársának további szavai, a kívülálló véleménye, hitelesíti, hogy nem szakmai vakság miatt viseltetünk hálával tanítónk iránt:

„Ezen a tanszéken volt olyan pedagógus gárda, nem csak Kovács Máté, hanem a tanszék egésze ilyen volt, amely odafigyelt a tanítványokra. A televíziós kollégák kérdezték, hogy ki volt Kovács Máté. Elég szégyen, hogy nem ismerik (és hozzáfüzöm, a szakma egészének szégyene, hogy ennyire nincs ma a köztudatban, s a rendszer is, amely nem találta meg személyében azt a parasztpárti politikust, az embert az embertelenségben, akit elődként tisztelhetne). Ő volt az a bátor ember, aki úgy alakította a tanári gárdát, hogy abban *Kóhalmi Béla, Fitz József, Mezey László és Szentmihályi János* is helyet kapott.

Számunkra már lehetőség nyílt a specializálódásra, eldönthettük, ki akar általános, ki gyermekkönyvtáros vagy bibliográfus és dokumentátor lenni. Én az utóbbit választottam, s Szentmihályi tanár úrhoz kerültem. Az első órán megkérdezte: melyik nyelven nem tudunk – s azon a nyelven megoldható feladatot adott. (Nekem a bouillonról kellett először írnom... franciául.)

Utolsó emlékezetes találkozásom a professzorral akkor volt, amikor a kötelező pályairányítási megbeszélésre – nem mentem el. A tanszékvezető otthon keresett, behívott magához, s kérdőre vont. Amikor elmondtam neki, hogy már van állásom, a rádiónál, csak annyit mondott: Kár magáért! Ezt azóta se mondta nekem senki...”

E megható befejezés után *Mónus Imre* nyugdíjas kollégánk szólt. Ő ma már alig mozdul ki otthonról, Győrből, közénk azonban a professzor iránti tisztelet szólította. Számára, aki levelező hallgatója volt, az „egyrészt-másrészt” megközelítési mód volt imponáló, hogy a dolgok minél több oldalát igyekezett megvizsgálni, bemutatni. Szólt még arról a hallatlan nyugalomról és derűről, amely Kovács Mátéből áradt... s amely a vizsgázót is megnyugtatta.

Tóth Gyula, a szombathelyi főiskola tanszékvezetője is egy vizsgával kapcsolatos emlék felidézésével kezdte. Hárman mentek vizsgázni, s az egyik vizsgázó meg akarta kukucskálni a tételt. Ekkor derült ki, hogy milyen hangerővel rendelkezik a professzor, amikor kizavarta a vétkest. Ezután ketten *Engel Palival* jelesre levizsgáztak, majd a „vétkest” szólította a vizsgáztató, s ő is jelest kapott... (A tanulság az,

Tóth Gyula, Barta Magdolna, Szepesi Hajnal, a háttérben: Csongor Rózsa

hogy a vizsgáztató nem éreztetheti a vizsgázóval, hogy milyen hangulata van.) Tóth Gyula azt is elmondta, hogy számára legnagyobb dicséret volt az, amikor pozsonyi kollégák azt mondták, hogy nála olyan a hangulat, mint a Kovács Máté vezette tanteremben volt. Megható volt az is, ahogy emlékezését befejezte, mondván: „Ha fizikai valójában nincs is közöttünk, szelleme tovább él bennünk, emlékeinkben”.

Ide kívánczik egy Gyulával közös emlékem. Szerencsémre az Eötvös Kollégiumban lakhattam 1956-tól 1960-ig. *Tóth Gábor* igazgatónk kitartó munkálkodása révén ekkor élesztették újjá a régi hagyományokat, s a kollégiumi szellemet. Aki kollégista akart lenni, annak többletkötelezettséget kellett vállalnia. Én magam – mellékálásaim miatt, melyekkel az egyre csökkenő ösztöndíjat igyekeztem pótolni – nem tudtam teljes kötelezettséget vállalni, de egy speciális kollégiumra, melyet Kovács Máté hirdetett meg, Tóth Gyulával együtt jelentkeztem. Ketten jártunk a foglalkozásokra és professzorunk saját maga iránti igényességére is rávilágít, hogy egyetlen óránk nem maradt el, s ugyanúgy felkészült minden alkalomra, tanárunk is, mintha népes hallgatóság előtt tartott volna előadást. S természetes, hogy tőlünk is elvárta ugyanezt az aktivitást. (Csak most döbbenek rá, hogy azokban a vitákban, melyekkel az Alapelvek és követelmények... című szakszervezeti fejlesztési irányelveket kidolgoztuk, ha jól szerepeltem, akkor is az ő nyomdokain jártam...)

A találkozó „plenáris” első felének a végére is maradt figyelemre méltó esemény: *Cserey Lászlóné* javasolta, hogy szakmánk presztízsét is növelhetnénk, s méltó módon tiszteleghetnénk Kovács Máté emléke előtt, ha tudományos ülészak jönne létre a legközelebbi kerek évfordulóra. (Úgy vélem, hogy ez méltó módon és színvonalon a Széchényi Könyvtár és a Tanszék közös munkálkodásával lenne megvalósítható.) Ő mesélte el azt is, hogy a kollokviumra minden kötelező olvasmányt elolvasott, mégsem sikerült a vizsgája, mindent összekevert. A professzor megfeddte: Bernáth, én többet vártam magától! Mire a vizsgázó elsírta magát:

- Professzor úr, szombaton lesz az esküvőm...
- És csak most szól, mikor már beírtam a hármast...?

Az emlékek idézésének hasznos segítői voltak azok a fényképek, amelyek tanárunk, *Babiczy Béla* és csoporttársunk, *Boda Miklós* bocsátott rendelkezésünkre; köszönet a múltó pillanatok megörökítéséért. (A fotódokumentáció egyébként a továbbiakban a Tanszéken és a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában egyaránt hozzáférhető lesz.)

A találkozó a mi – az 1956–61-es – évfolyamosok „jutalomjátéka” volt. *Froemel Károlyné Jáky Évával* együtt kezdeményeztük, s csoporttársaink közül is többen segítettek a tervezgetésben és a szervezésben. Méltó feladat volt ez számunkra, hiszen szerencsénkre *Kovács Ilona*, szeretett professzorunk lánya is csoporttársunk volt. S hogy ma is összetartunk és -járunk, az Ilonának és Évának, valamint *Palágyi Erzsinek*, s talán nekem is köszönhető. Annak, hogy „családilag”, bensőségesen is megismerhettük professzorunkat. (Ilona emlékezésében elmondta, hogy Kovács Máté apának éppoly szigorúan igényes volt, mint tanárnak.)

Családias vonzódásunkra és kötődésünkre jellemző az a dokumentumértékű vers, melyet egyik csoporttársunk írt. (Szerzője inkognitóját őrzi, s nem is csak az ő személyes attitűdjéről vall.)

Megnyugvás

Egy tanítvány verse Kovács Mátéhoz

Apám meghalt, és engem itt hagyott. / Magányos, árva, vad diák vagyok. / Apám tanár volt, s dobogó szívét / diákjainak osztogatta szét, / s a lánya már belőle nem kapott. / Apám meghalt, de engem itt hagyott. / A professzorom nekem magyarázott... / Kicsi gyerekként csüngtem a szaván, / s megnyugodtam, és elgondoltam én: / mint én, neki is ilyen lánya van, / hiszen lehetne is az én apám. / Apám meghalt, és engem itt hagyott, / de már tudom, hogy árva nem vagyok.

S hogy még a végén is dicsekedjek, hadd írjam le, hogy a mi évfolyamunk „mintavétele” is igazolja Poprády Géza szavait arról, hogy a tanítványok megállták helyüket. A 21 évfolyamtársból négyen doktoráltak (Engel Pali nagydoktori disszertációját is megvédte). Ugyancsak négyen dolgozunk az OSZK-ban, egy volt csoporttársunk egyetemi oktató volt, egy évfolyamtársunk főiskolai tanszékvezető, egy könyvkiadói igazgató, többen könyvtárvezetők, ketten *Barta Magdával* szakszervezeti központi könyvtárigazgatók voltunk.

Azok a tanítványok pedig, akik a tanári hivatást gyakorolják, minden bizonnyal továbbadják azt az odafigyelést, szeretetet és gondoskodást, amit mi Kovács Mátétől kaptunk életünk leggyönyörűbb öt évében...

Arnóth Károly

Tanítvány – három munkahelyen

Életemben három munkahelyem volt, s mindhárom kapcsolódott *Kovács Máté* személyéhez. A megismerkedésünk ugyan még előbbi keletű, még szentgotthárdi gimnazista koromban történt. Akkor ugyanis országos tanulmányi versenyt nyertem –

ne lepődjenek meg – matematikából. A díjátadás Keszthelyen volt 1946-ban vagy '47-ben egy tanárok számára tartott értekezleten. Akkoriban még nem volt mindennapos a környékünkön a nyugati típusú autó, s meglepő volt, amikor egy Buickból nyúlánk, elegáns fiatalember szállt ki, galambszürke öltönyben. Ő tartott előadást – mint köztudott, a nyolcosztályos általános iskola egyik kidolgozója volt. Ő volt *dr. Kovács Máté* államtitkár.

A következő, már hosszabb találkozás az Akadémiai Könyvtárban történt. E könyvtár vezetése korábban – enyhén szólva – nem volt jó kezekben. Ezt egy vizsgálat is kimutatta, melyet *Tolnai Gábor*, *Mátrai László*, Kovács Máté és *Varjas Béla* végzett könyvtárunkban, s amelynek eredménye egy 90 lapos jegyzőkönyv lett. (Kovács Máté ekkor a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója volt, s intézményéből rövid idő alatt mintakönyvtárat hozott létre.) További „eredménye” a vizsgálatnak az lett, hogy az addigi igazgatót leváltották, s mivel nem tudták eldönteni, hogy ki legyen az utód, hármas igazgatás jött létre *Mátrai László*, *Haraszthy Gyula* és Kovács Máté részvételével. E hármast azóta is „Szentháromságként” emlegetik.

A tényleges igazgatói funkciót tulajdonképpen Kovács Máté látta el, munkaideje felét nálunk, a másik felét Debrecenben töltve. A távollétében szükséges volt, hogy valaki foglalkozzék a problémákkal, hogy neki referáljon (mai szóhasználattal élve, hogy a döntés-előkészítési munkát elvégezze). Szüksége volt egy tudományos titkára, s erre engem kért fel.

Én magam addig a Kézirattárban dolgoztam, nem ismertem minden munkafolyamatot. Ezért végigmentem a könyvtár részlegein, mindenhol kb. 3 hétig dolgoztam, s ennek jótékony hatását még ma is érzem oktatói munkámban, s hozzásegít, hogy a változásokat is követni tudjam...

Ebben az időszakban születt a könyvtár első munkaterve és évi jelentése. A belső munkamegbeszélések is ekkor honosodtak meg (valaki elkészített egy vitaanyagot, azt megvitattuk, amíg kialakult a közös álláspont, s utóbb aszerint dolgoztunk). Ez a munkamódszer volt eredményes a későbbi munkahelyemen is.

*

1954-ben jött létre az Enciklopédia szerkesztősége, s Kovács Máté meghívott oda irodalmi szerkesztőnek. Az Akadémiai Könyvtár igazgatója pedig utána *Haraszthy Gyula* lett.

A szerkesztőség 17 fővel indult. Az Akadémia delegálta őket, azokat elsősorban, akikkel vagy tudományos problémák miatt nem tudtak mit kezdeni, vagy akik nem jöttek ki a környezetükkel. Kovács Máté melléjük igen kvalitásos személyiségeket hozott a szerkesztőségbé. Közöttük is elsőként jut eszembe *Bassola Zoltán*, akit ma alig ismernek, s én is csak ott ismerkedtem meg vele. A koalíciós időben ő kispártapárti államtitkár (Kovács Máté pedig a Parasztpártot képviselte), s igen koncepciózus személyiség volt. A fordulat éve után őt állásából kidobták, lecsukták, s szabadsága után csak egy suszterműhelyben dolgozhatott, míg hozzánk nem került. *Gortvay György* neve már ismertebb, az egyik legjelentősebb magyar orvostörténész volt. Budapest orvostörténetéről egy kötete meg is jelent, de mivel nem volt marxista szemléletű, a második kötetet nem adták ki (a kézírata, *Rusznayk István* közvetítésével, aki jó barátja volt Gortvaynak, az Akadémiai Könyvtárba került).

Gortvay a szociáldemokrata értelmiségi jegyeit testesítette meg: a munkásüggyel,

népegészségüggyel és szociológiával foglalkozott, orvosként is népszerű volt, mert mindig olyan terápiát rendelt, amit a család megengedhetett magának (a szegényeknek sétát, a gazdagabbaknak riviériai nyaralást javasolt). Őt is szociáldemokrata múltja miatt tartóztatták le, s szabadulása után került a szerkesztőségbe. Velünk dolgozott még *Kiss Árpád*, a kiemelkedő pedagógus, aki a koalíciós időkben a demokratikus iskolarendszer szószólója volt, s ezért „burzsoá ideológusként” börtönözték be. Felesége, négy gyermeke igen nehéz helyzetbe került... ő is hozzánk került, akárcsak *Voit Pál*, (Krisztina apja), akit az Iparművészeti Múzeumból vittek el, két évet ült, s utána csak „négerként” publikálhatott, számos álnevet használva... Kovács Máté humanitására és emberi bátorságára vet fényt, hogy ezeket a mellőzött, üldözött tudósokat, személyiségeket maga köré gyűjtötte. (A felsőbb körök pedig valószínűleg azt gondolhatták, hogy ott különösebb bajt nem okozhatnak, a „káros ideológiát” nem terjeszthetik, mivel ott csak szótárakkal, lexikonokkal, enciklopédiákkal találkozhatnak...)

Rendkívüli érzéke volt az új dolgok iránt. Ez tudományos műveiből, cikkeiből is kiderül. Ugyanakkor az első hazai számítógépet is felhasználta szerkesztőségünk. (Ez teremnyi helyet igénylő, zakatoló-zörgő mechanikus berendezés volt.) Enciklopédiát vagy lexikont szerkeszteni ugyanis rendkívül bonyolult dolog. (A félsikerű vagy teljesen sikertelen próbálkozások is ezt példázzák.) Mi ötvenezer címszót terveztünk, s a terjedelmet szétosztották a szerkesztők között, azon belül nekik kellett a lehetőséggel gazdálkodni úgy, hogy több hely jusson Petőfinek, mint Czuczor Gergelynek, s az utóbbinak több, mint Kresznerics Ferencnek.

A szerkesztő a saját területén mindenkiről tudta, hogy hány sorral szerepel majd az enciklopédiában. Persze nemcsak a hazai írókat kellett jelentőségüknek megfelelő terjedelemben szerepeltetni, hanem a külföldieket, teszem azt Goethét, s nem csupán az írókat, hanem a képzőművészeket – Dürert –, a tudósokat és felfedezőket – közöttük Marx Károlyt is. Mindezt emberi aggyal lehetetlen lett volna megtervezni, ezért kezdeményezte Kovács Máté a számítógépes feldolgozást.

Pataky Ernő volt a zörgő-zakatoló masina szakembere. Ő katonatiszt volt a Horthy-hadseregben, részt vett az ellenállási mozgalomban, így került át a demokratikus hadseregbe, s itt ezredesi rangot ért el – s a Pálffy-üggyel kapcsolatban őt is letartóztatták.

Nem szölok most a tanszéken eltöltött több mint másfél évtizedről, hisz arról a jelenlévőknek személyes tapasztalataik vannak, ezért befejezésül egy dolgot említek meg.

Kovács Máté Kisorosziban érte meg 1945-öt, *Áprily Lajossal* együtt. Az orosz parancsnok utasítására ketten kezdték a tanítást. Tankönyv nem lévén, az alsó tagozatban (az 1–3. osztályban) Kovács Máté a János vitézt, *Áprily* pedig a 4–6. osztályban a Toldit olvastatta fel. Soha ezeknél a gyerekeknél érdeklődőbb tanítványt nem kívánok magamnak se...

Fülöp Géza

Orvosi könyvtáros – a szürke eminenciás

Zallár Andor igazgató 40 éve dolgozik megszakítás nélkül a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában. Az orvosegyetemi könyvtárak között szoros együttműködés van évtizedek óta: számon tartjuk egymás fejlesztéseit, sikereit – s ha adódik kudarc, akkor arról is beszélgetünk.

Minden könyvtár jellegét meghatározza – társadalmi- és gazdasági környezete mellett – az ott dolgozó vezető könyvtáros egyénisége, véleménye a könyvtárról, a könyvtár szerepéről az egyetem funkciórendszerében, de ezen túl kapcsolata az emberekkel, munkaszeretete. 40 év nagy idő. Ezen ritka jubileum alkalmából beszélgettem az orvosi könyvtárosok doyen-jével, dr. Zallár Andorral (40 kötet szerzőjével és 144 közlemény szerzőjével).

– *Hogyan indult a pályán, hogyan lett orvosi szakkönyvtáros?*

– A választásnál igen nagy szerepe volt a véletlennek. Szívem szerint állatorvos szerettem volna lenni, de erről anyagi körülményeim miatt le kellett mondani. Bölcsész lettem (1946–1950) s harmadik szaknak az angol nyelvet választottam. Az egyetem elvégzése után, megélhetési okok miatt, még üzemben is dolgoztam, majd ideiglenesen 1954-től a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtárában helyezkedtem el, mint „tudományos munkaerő”. Akkoriban tényleg azt hittem, hogy ideiglenes megoldásról van szó.

– *Hogyan nézett ki akkor az egyetem könyvtára?*

– Az orvostudományi egyetemek 1951-ben váltak ki a tudományegyetemek kereteiből, s kezdték meg önállósult életüket. A könyvtáraknak szinte a semmiből kellett egyetemi könyvtárrá fejlődni, s a folyamathoz sok idő kellett. Saját magunknak kellett kiépíteni a rendszert és a gyakorlatot a körülmények, lehetőségek figyelembevételével.

Először nagyon nehezen igazodtam el. Makacs, kitartó típus vagyok, még az sem riasztott el, ha nem mindig a képességemnek és végzettségemnek megfelelő munkát kellett ellátnom. Elmentem a postáért, raktárt takarítottam, sőt, mivel amatőr könyvkötői ismereteim voltak, még a könyvtári kötészetben is dolgoztam néhány hónapig. A könyvtári munkát végül is autodidakta módon a „kis Sallai”-ból ismertem és tanultam meg. Ettől kezdve összehasonlítva az elméletet a gyakorlattal, láttam mit csiná-

lunk rosszul, mit kellene elvégezni, feldolgozni stb., hogy a könyvtár az egyetem számára hasznos szolgálatokat nyújthasson.

– *Ez azt jelenti, hogy szinte korlátlan lehetősége volt tenni, szervezni, amit jónak látott.*

– Igen. 1958-tól az olvasói szolgálat vezetője, majd a könyvtárvezető-helyettese lettem. 1961 májusában neveztek ki a könyvtár élére. Közben – mivel már tudatosan kialakult bennem a könyvtárosi tevékenység iránti vonzalom – beiratkoztam könyvtári kiegészítői-szakra az ELTE-re, hogy megszerezsem a felsőfokú szakmai képezést (1959–1962).

– *Visszatekintve a most rövidnek tűnő 33 évi vezetői és 40 évi könyvtárosi ténykedésére, hol voltak a legsúlyosabb problémák?*

– Nehéz volt a hagyományos könyvtári eszközökkel elérnünk, hogy a teljes egyetemi könyv- és folyóirat-állományt feldolgozzuk, visszamenőleg 1953-ig. Ettől kezdve a központi könyvtár végezte az egyetem intézetei és klinikái részére az összes könyvtári feladatot (beszerzés, feldolgozás stb.). Így lehetővé vált, hogy országosan ismert legyen az egyetem folyóirat-állománya: 1964-ben kiadtuk a Központi Folyóirat Katalógust, mely retrospektíve informál bibliográfiai feldolgozással a folyóirat-állományról, így a könyvtárközi kölcsönzésben komoly szerepet tudunk vállalni.

– *Tudjuk, hogy abban az időben csak az Országos Műszaki Könyvtár rendelkezett ilyen tájékoztató kiadvánnyal.*

– Mi is az ő szisztémájukat, rendszerüket vettük át.

– *A kiadvány értékét jelzi, hogy 6 kiadást ért meg. Hasznosságát a szakterületen dolgozó könyvtárosok tudták felmérni, hiszen a könyvtárközi kölcsönzés jó segédlet*

nélkül elképzelhetetlen. Ezt a kiadványt naponta forgattuk, s forgatjuk ma is. Milyen könyvtári munkák voltak még emlékezetesek?

– A szakkönyvtáraknál szokatlan, de szükséges selejtezést, az állományban a profiltisztítást mi vezettük be elsőként az egyetemi könyvtárak között. Ugyancsak úttörő munka volt a leltározás nélküli működési segédletek bevezetése is.

– A 70-es évek már kedvezőbbek voltak?

– Igen. Minekutána a könyvtári munkát megfelelő színvonalon végeztük, egyéb egyetemi feladatokkal kibővítettük munkánkat. Kiterebélyesedtek az egyetemi munkatársak szakirodalmi munkásságát összefoglaló bibliográfiák és az egyetemi évkönyvek összeállítása és szerkesztése. Kézbe vettük az egyetem idegen nyelvű kis monográfia-sorozatának a Studia Medica-nak gondozását, az Egyetemi Almanach és Bulletin összeállítását. E téren szerkesztői, illetve főszerkesztői megbízásokat kaptam.

Megindítottuk az egyetem és könyvtártörténeti munkásság dokumentációját, valamint a SZOTE professzorainak életére és munkásságára vonatkozó külön-gyűjtemények kialakítását.

– Mi vonzotta a bibliográfiákhoz?

– Szeretem a konkrét, megfogható, változtathatatlan, idézhető valóságot. A bibliográfia ilyen. Több évtizeddel ezelőtt az egyetem dolgozóinak szakirodalmi munkásságáról „jegyzékek” készültek, de bibliográfia nem. Sokat tűnődtem, míg kialakítottam a mutatókkal ellátott SZOTE bibliográfiát. Örömemre kiállja a számítógépes nyilvántartás kihívását is.

– Őszintén visszatekintve egyetlen orvosi könyvtár vezetője sem tud ilyen mélységű bibliográfiai munkásságot felmutatni – ez az eredmény egyedülálló. Minden könyvtáros életében az egyik legnagyobb kihívás, amikor helyiségproblémákkal szembesül: a gyarapodás folyamatos, bővülnek a szolgáltatások, nő a munkatársak száma.

– Szükség lett volna területfejlesztésre: az elmúlt 30 év folyamatosan, a tervezés jegyében telt el, de a realizálás sajnos elmaradt. Az 1963–1983-ban benyújtott fejlesztési iratanyagokról az egyetem vezetőinek dokumentumgyűjteményt készítettem „Törekvések és indokok a SZOTE Központi Könyvtár fejlesztése érdekében 1963–1983, Szeged, 1984.” címmel. A dokumentum-gyűjtemény előszavában felkiáltójellel *Rácz Sámuel (1788)* – az országban elsőnek magyar nyelven tanító orvosprofesszor – szavait idéztem: „..., hogy hasznára annyit kívántam tenni, amennyit lehetett, ha mindjárt annyit nem tettem is, amennyit tenni kellett volna”.

– Mi jelentette munkája során a legnagyobb örömet?

– A kiterebélyesedett Szent-Györgyi kutatás. Szabó Tibor kutatótársammal együtt írt kötetünk megjelent: (Szent-Györgyi Albert Szegeden és a Szent-Györgyi Gyűjtemény, Szeged, 1989, Szegedi Ny. 369 p.).

1992-ben sikerült kiutaznom Woods Hole-ba, és hazahozni a Szent-Györgyi hagyatékot. Ennek jelentősége túlnő az egyetem vagy Szeged keretein. Sikeresen rendeztük a Centenárium kiállítását, s megjelent angolul a Szent-Györgyi kötet is.

– Ha a beszélgetésben a kronológiára építkezünk, kérem jellemezze a kilencvenes éveket.

– 1990/91-ben az Egyetem „átvilágítása” során az angol szakértők véleménye alapján a modernizált 1984. évi építési könyvtárfejlesztésre vonatkozó terv ismét megvalósítandó feladattá vált. A korszerű technikára és az állomány fejlesztésére sikerült

alapítványi támogatásokat elnyerni: 1990-ben a Mellon Foundationtól, 1992-ben Alapítvány a Magyar Felsőoktatásért, 1993-ban OTKA pályázatot.

Mindezek lehetővé tették, hogy jelenleg a Központi Könyvtárban 1 db server, 15 db terminál, 3 db CD-ROM leolvasó legyen; most került beüzemeltetésre 1 db 8 lemezes CD-ROM leolvasó, 24 órás folyamatos használattal.

– *A négy évtizedes orvosi szakkönyvtárosi, bibliográfusi, tudománytörténeti tevékenysége alapján, milyen összefüggéseket tudna az utánunk következő generációnak elmondani?*

– Orvosi könyvtáros képzés hazánkban nincs. A gyakorlat során több ciklusban generációkat tanítottam, sokakkal ma is kapcsolatban vagyok, s az ő elmondásuk szerint a SZOTE Könyvtárában eltöltött időszak a későbbiekben is meghatározó volt. Nekünk nap mint nap igazolni és bizonyítani kell az élettudomány összes szakában (a biológiát és kémiát is beleértve), hogy partnerei vagyunk a kutatónak. Ma már nem létezik polihisztor és mégis hol a szülész, hol a sebész, hol a biokémikus jön, kér, tárgyal, s ezt csak akkor teszi, ha a könyvtárosban értő szakembert ismer meg. Az orvostudományi egyetemekenél, ahol 50–60 szervezeti egység professzora az „ellátandó feladat” a sok egyéb mellett, a legnagyobb elismerés (ez a fizetésemelésnél is értékeesebb), ha a professzorok elismerik, keresik személyesen vagy telefonon a könyvtárost, kéri tanácsát, segítségét és a közös munka alapján baráti kapcsolat alakul ki.

Életemben meghatározó volt olyan nagy emberek, kiváló professzorok ösztönző barátsága, mint Gellért Albert, Jáki Gyula, Kanyú Béla, Láng Imre, Szenes Tibor, Petri Gábor, Kiszely György, Guba Ferenc, Csillik Bertalan.

Ami a tudománytörténeti (könyvtár és egyetem) tevékenységet illeti, úgy érzem, lehetőség kínálkozott, hogy a fenntartó intézmény múltjával, történetével, azok dokumentumainak gyűjtésével, feltárásával is foglalkozzunk. Az egyetem funkciórendszerében vállalt szerep adja meg a teljes értékű elfogadtatást és megbecsülést. „A könyvtár az egyetem szíve...”

Üzenem az utánunk jövő orvosi szakkönyvtárosoknak, hogy tevékenységük mottójának tegyék magukévá a *Markusovszky* által megfogalmazott gondolatokat, amelyek négy évtizeden keresztül engem is irányítottak: „Ha valaki nem lehet a fény forrása, akkor legalább lámpavívőként világítsa meg mások útját”.

Dr. Vasas Lívია

Értelemzavaró

hibák kerültek a 3K februári számában megjelent *Nagy Attila* cikkbe. A 21. oldalon, a harmadik bekezdés végén ez olvasandó: „Tovább csökkent tehát a közepesen teljesítők aránya és növekedett a szélső kategóriákkal jellemezhető (alig, illetve kiválóan olvasók) előfordulása”. Az utolsó előtti mondat pedig így hangzik: „Tehát az iskolai könyvtárak fejlesztése csakis a területi-, közművelődési- és családi-, otthoni könyvtárak párhuzamos, egymást feltételező, egymásra építő használatával együtt lehet igazán hatékony”. Hasonló hibák manapság jószerevel minden sajtótermékben feltalálhatók, természetesnek tekinthető, az olvasók maguk egészítik ki, értelmezik őket. Mi nagyon sajnáljuk, hogy a kitűnő írás így megcsönkült – értelmetlennedett – legalábbis két mondat erejéig. Az olvasók és a szerző bocsánatát kérjük.